

Мікава Н. М.,

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ HAIR В АНГЛОМОВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЕНЦИКЛОПЕДІЯХ

Анотація. Стаття присвячена розглядові семантичних особливостей вербалізації концепту HAIR в англomовній професійній картині світу. Досліджуваний англomовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конститuentами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою: *head hair*; *facial hair*; *body hair*. Матеріалом дослідження слугували англomовні спеціалізовані енциклопедії.

Ключові слова: концепт, лексико-семантична група, енциклопедія, hair.

Постановка проблеми. Сучасний стан мовознавства характеризується загальною антропоцентричною спрямованістю лінгвістичних розвідок у межах різних наукових парадигм, зокрема й когнітивної. Останні десятиліття відзначилися бурхливим розвитком когнітивної лінгвістики та її галузей, серед яких провідне місце посідає лінгвоконцептологія [3]. Досліджуваний англomовний концепт HAIR є фрагментом концептуальної картини світу, що відбивається у мовній картині світу, а саме в трьох її фрагментах, вербалізованих конститuentами лексико-семантичних груп, виокремлених за соматичною ознакою: *head hair*; *facial hair*; *body hair*.

Наразі деякі англomовні номінації волосся як елементу зовнішності людини було розглянуто з позицій системно-структурної лексичної семантики в межах дослідження ЛСП «face» [1] та ЛСП «appearance» [2], проте вони обмежуються переліком певних лексичних одиниць та семантичними зв'язками між ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям такого аналізу став доробок семантико-когнітивного напрямку лінгвоконцептології і дослідження картини світу та її різновидів [3]). Таким чином, актуальність роботи визначається не лише пріоритетною спрямованістю сучасних лінгвокогнітивних досліджень на вивчення процесів концептуалізації та категоризації дійсності, необхідністю поглибленого дослідження англomовної картини світу в її різноманітних варіантах, зокрема й професійному, а визначається передусім відсутністю подібних комплексних розвідок у вітчизняній лінгвістиці.

Метою статті є аналіз особливостей вербалізації концепту HAIR в англomовних спеціалізованих енциклопедіях. Загальна вибірка з професійних джерел – медичних довідників, енциклопедій мистецтва та стилю – становила 265 номінативних одиниць. Переважна більшість із них – 165 номінацій – репрезентують ЛСГ «head hair». На другому місці за чисельністю конститuentів знаходиться ЛСГ «facial hair» – 60 номінативних одиниць. Остання із виокремлених ЛСГ «body hair» містить 40 номінацій волосся на різних частинах тіла, окрім голови та обличчя.

Виклад основного матеріалу. Досліджуваний концепт є частиною професійної картини світу медиків-трихологів, перукарів та стилістів. Саме це зумовило вибір спеціалізованих джерел дослідження: медичні довідники, енциклопедії перукарського мистецтва та стилю.

Цікавою особливістю є те, що для медиків волосина (*a hair*) не є неподільною. Вона складається з декількох частин, які представлені в медичних довідниках за допомогою іконічного знаку – рисунку – для більшої наглядності:

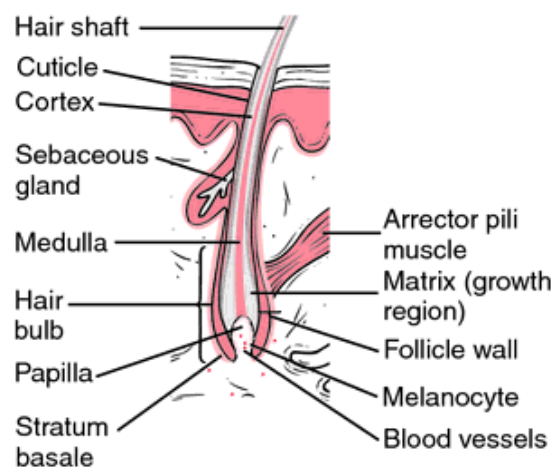

Рис. 1. Структура волосся, наведена в медичних довідниках

На відміну від пересічного «наївного» носія мови, для яких волосина є неподільною і дуже тонкою, для професіоналів – це складна структура зі своїми особливостями розвитку.

Медичні енциклопедії також наводять класифікацію волосся за часом його розвитку на тілі людини. Так, у новонародженої дитини часто можна спостерігати “*lanugo* (from Latin *lana* “wool”) is very fine, soft, usually unpigmented, downy hair that is sometimes found on the body of a fetus or newborn baby. It is the first hair to be produced by the fetal hair follicles, and it usually appears at about five months of gestation. It is normally shed before birth, around seven or eight months of gestation, but is sometimes present at birth. It disappears on its own within a few days or weeks” (5).

На зміну йому приходять **vellus hair**, яке із віком переходить в **terminal hair**: “It is replaced by hair covering the same surfaces, which is called vellus hair. This hair is finer and more difficult to see. The more visible hair that persists into adulthood is called terminal hair. It forms in specific areas and is hormone-dependent” (5).

Порівнюючи дефініцію лексичної одиниці, яка номінує досліджуваний концепт у загальних тлумачних словниках англійської мови та в медичних довідниках, отримуємо такі результати. Спільним у двох типах лексикографічних джерел, які репрезентують наївну та професійну картини світу відповідно, є експлікація певних ознак концепту HAIR, проте за допомогою загальноновживаної лексики у тлумачних словниках і термінів у медичних енциклопедіях. Так, дефініційна ознака зовнішнього вигляду волосся експлікується у тлумачних словниках *thread-like strands*, тоді як в медичних – *cylindrical, pigmented filaments*; ознака росту на тілі людини – *growing from the skin of humans – growing from the epidermis of mammals*. Проте наївна картина світу не оперує такими ознаками, як структура волосини, її анатомічне розташування, представлене в медичних словниках схематично, динаміка розвитку волосся від плоду до дорослої людини. Це свідчить про нерелевантність зазначених квантів інформації про волосся для пересічного наївного мовця.

Використані в дослідженні енциклопедії містять інформацію більше ніж про тисячу зачісок, про що свідчить і назва першої з них. Проте лише кожна десята із зазначених зачісок має свою власну номінацію, решта ж із представлених є її кольоровою варіацією чи різновидом за довжиною тощо. Для розрізнення широко використовуються іконічні знаки – фото та рисунки.

Зазначені енциклопедії чітко структуровані. Зачіски розподілені в окремі групи, а саме: *Latest Hairstyles, Women's Celebrity, Men's Celebrity, Easy to Style, Most Popular Women's, Most Popular Men's, Pixie, Bob, Layered, Wedding, Updos, Braided, Shag, Emo, Asymmetrical, Undercut, Mohawks, Afros, Short Salon Styles, Medium Salon Styles, Long Salon Styles*. Кожна з цих груп зачісок озглавлена гіперонімом (родовим поняттям) і складається з визначеної кількості гіпонімів (видових різновидів). До кожної номінації додається ілюстрація зачіски, детальна характеристика зачіски.

Об'єм вибірки за матеріалами англомовних тлумачних словників становить 30 номінацій, тобто 11% від загальної кількості номінацій, вилучених у трьох енциклопедичних джерелах. Таким чином, відзначимо, що ЛСГ «*head hair*» входить як до побутової, так і до професійної лексики. До того ж лексика, яка стосується зачісок, може відноситися водночас до декількох професійних галузей – до перукарської справи, до історії, етнографії тощо.

Укладачі загальнономовних тлумачних словників наводять однакові характеристики зачісок, серед яких найбільшу увагу вони приділяють опису форми зачіски (100%). У свою чергу використані енциклопедії надають дуже докладну інформацію. Для порівняння візьмемо визначення трьох зачісок в енциклопедії та у тлумачному словнику.

“*Afro – a rounded, thick, tightly curled hairstyle*” (4);

“*Afro is a big hair hairstyle, featured heavily in Afro-American culture, popular through the 1970s in the United States of America*” (6).

У першій із наведених дефініцій експлікованою є лише ознака форми, тоді як друга – енциклопедична дефініція – містить інформацію щодо часу, країни та культури розповсюдження відповідної зачіски.

“*finger wave – a wave set into dampened hair using only the fingers and a comb*” (4);

“*finger wave is a method of setting hair into waves (curls) that was popular in the 1920s and 1930s and in the late 1990s in North America and Europe. The process involves pinching the hair between the fingers and combing the hair in alternating directions to make a wave shape. A lotion was applied to the hair to help it retain its shape*” (6).

До «наївної» картини світу відносяться поняття, які використовуються у повсякденному житті, які відображають буденне сприйняття навколишнього середовища. Наукова картина світу містить у собі чітко визначені поняття, які мають експліцитний характер та перелік ознак, які відрізняють вибране поняття від групи споріднених. Наукова картина світу дуже близька до професійної, яка своєю чергою містить поняття, що номінуються професійною лексикою того чи іншого фаху.

Вищевказані онлайн-енциклопедії зачісок певною мірою можливо спрямовані й на клієнта, тому номінації зачісок несуть більш описовий характер. Кожна стаття енциклопедії складається з назви зачіски, фотографії та дефініції, яка визначає особливості відповідного виду зачіски. При цьому дефініції експлікують релевантні для фахівців семи, що уможливило включення номінативних одиниць до професійної лексики.

“*Long Wavy Casual – is a two-toned style, the hair is left to fall over the shoulders showing off the loose waves added to the mid-lengths to ends for movement and body. This sassy hairdo is easy to re-create with a large curling iron and needs a little product for shine and hold. Regular trims is needed every 4-6 weeks to help prevent split ends*» (7);

Визначення, які надаються поняттям, наведеним в онлайн-енциклопедіях зачісок *1001-hairstyles* та *The Hairstyler*, представлені характеристиками, які не несуть суто професійну інформацію. Тут зустрічаємо використання розмовної лексики, зокрема сленгу, та емоційно забарвленої лексики. Наприклад, «*to wow friends and family*», «*fantastic shape*», «*sassy hairdo*».

Аналізуючи одиниці вибірки, створеної на матеріалах багатомовної мережевої енциклопедії *Wikipedia* та енциклопедії *Encyclopedia of hair: a cultural history*, висновуємо, що найбільш детальна інформація про зачіски представлена саме в цих джерелах. Щодо дефініцій, то вони відрізняються великою кількістю номінативних одиниць із професійного лексикону. Наприклад:

“*Afro textured hair is a typical texture of Black African hair that has not been altered by hot combs, flat irons, or chemicals (by perming, relaxing, or straightening). Each strand of this hair type grows in a tiny spring-like, corkscrew shape. The overall effect is such that, despite relatively fewer actual hair shafts compared to straight hair, this texture appears (and feels) denser than its straight counterparts. Due to this, it is often referred to as “thick”, “bushy”, or “woolly”*” (8);

У цьому випадку енциклопедична дефініція містить номінації професійних інструментів та засобів перукаря *hot combs, flat irons, or chemicals* і процедур із волоссям – *perming, relaxing, or straightening*.

“*Butch is a type of haircut in which the hair on the top of the head is cut short in every dimension. The top and the upper portion of the back and sides are cut the same length, which ranges between one quarter of an inch and three quarters of an inch, following the contour of the head. The hair below the upper portion of the sides and back of the head is tapered short, semi-short or medium with a clipper, in the same manner as a crew cut*” (9).

Вищевказана дефініція містить дуже точний – до міліметру – опис процесу створення відповідної зачіски – *cut the same length, which ranges between one quarter of an inch and three quarters of an inch*.

Слід відзначити, що певним чином інформація, зафіксована в енциклопедіях, відображається й у загальномовних тлумачних словниках, хоча в енциклопедіях, звичайно, вона представлена більш розлого і детально.

Можемо виокремити такі блоки енциклопедичної інформації:

– коротке визначення, яке висвітлює ті ж ознаки, що й дефініції тлумачних словників (форма та носій);

– історія виникнення зачіски та її розвиток, актуальність до сьогодення;

– типи певного різновиду зачісок.

Розглянемо ці блоки на прикладі дефініції номінації *bob*. Отже, перший із них представлений коротким визначенням, яке висвітлює такі ознаки, як форма та носій:

“A bob cut or bob is a short haircut for women (and occasionally men) in which the hair is typically cut straight around the head at about jaw-level, often with a fringe (or “bangs”) at the front” (10).

Щодо історії виникнення зачіски та її розвитку, актуальності для сьогодення, зокрема, відзначається, що до початку Першої світової війни лише невелика кількість прогресивних жінок мали короткі зачіски. У воєнний час зачіска набула популярності завдяки своїй зручності у порівнянні з довгим волоссям, а після війни стала набувати все більшої поширеності, хоча й вважалася неабияким викликом традиційному суспільству:

“Historically, women in the west have usually worn their hair long. Although young girls, actresses and a few “advanced” or fashionable women had worn short hair even before World War I – for example in 1910 the French actress Polaire, (above) is described as having “a shock of short, dark hair”, a cut she adopted in the early 1890s – the style was not considered generally respectable until given impetus by the inconvenience of long hair to girls engaged in war work. English society beauty Lady Diana Cooper, who had had bobbed hair as a child, kept the style through her teenage years and continued in 1914 as an adult. Renowned dancer and fashion trendsetter Irene Castle introduced her “Castle bob” to a receptive American audience in 1915, and by 1920 the style was rapidly becoming fashionable. Popularized by film stars Colleen Moore and Louise Brooks in the early 1920s, it was still seen as a somewhat shocking statement of independence in young women, as older people were used to seeing girls wearing long dresses and heavy Edwardian-style hair” (8).

Як бачимо, культурологічна інформація в енциклопедичній дефініції не обмежується зазначенням часу і країни виникнення та найбільшої популярності зачіски. Натомість широко вживаються імена відомих жінок – актрис, світських левиць, які популяризували цю зачіску. Відзначаємо євроцентричність та американоцентричність цих імен, вони підкреслюють, що каре – це надбання саме європейського та американського суспільства в цілому та гендерних змін у ньому в той час.

Пік популярності каре припав на 20-ті роки, коли жінки носили цю зачіску як символ нового часу та відмови від традиційних засад патріархату:

“By the mid-1920s the style (in various versions, often worn with a side-parting, curled or waved, and with the hair at the nape of the neck “shingled” short), was the dominant female hairstyle in the Western world. The style was spreading even beyond the West,

as women who rejected traditional roles adopted the bob cut as a sign of modernity. Close-fitting cloche hats had also become very popular, and couldn't be worn with long hair (9).

Починаючи з 30-х років, популярність зачіски почала згасати і відновилась лише у 60-ті роки завдяки рекламній кампанії відомого бренду та популяризації цього стилю відомими акторами та іншими селебритіс:

“As the 1930s approached, women started to grow their hair longer, and the sharp lines of the bob were abandoned. In the 1960s, Vidal Sassoon made it popular again, using the shape of the early bob and making it more stylish in a simpler cut. Its resurgence coincided with the arrival of the “mop top” Beatle cut for men. Many styles and combinations of the “bob” have evolved since. In the late 1980s, Siouxsie Sioux, lead singer of Siouxsie and the Banshees, and Corinne Drewery, singer of Swing Out Sister, had bob cuts for a short time. Anna Wintour, editor-in-chief of American Vogue since 1988, apparently had hers trimmed every day (Times 2, 10 July 2006). In the early 1990s the cut became identified with Uma Thurman's character of Mia Wallace in Quentin Tarantino's 1994 film Pulp Fiction. In 2006 the bob was adopted by the singer Madonna and, as a move away from boho-chic, by actress Sienna Miller” (7).

Історія розвитку зачіски представлена іменами відомих співачок, актрис та героїнь культових фільмів, що апелює до фонових знань читача. Завдяки цьому читач може уявити, як виглядала ця зачіска, оскільки у нього, напевно, є сформований уявний образ тієї чи іншої відомої людини.

Вплив саме селебритіс на популяризацію, зокрема й даної зачіски, є беззаперечним. Так, наприклад, Вікторія Бекхем, зробивши цю зачіску, спричинила появу okazionalizmu *bob* (*Posh* (прізвисько співачки, вмотивоване її розкішним стилем одягу) + *bob*):

“Later, ex-Spice Girl Victoria Beckham decided to cut her own hair into such a style, helping to raise its popularity worldwide with girls asking hairdressers for a “Pob” – Ms Beckham's nickname Posh Spice conflated with “bob”” (10).

Що ж до різновидів цієї зачіски, виокремлюємо такі диференційні ознаки гіпонімів стосовно гіпероніма, що знаходять своє відображення як у відповідній назві, так і в її дефініції: спосіб стрижки та довжина, тобто укладачі проаналізованих енциклопедій зазначають довжину, форму та спосіб стрижки того чи іншого різновиду.

Таким чином, відмінність спеціалізованих джерел від загальних тлумачних словників полягає в розлогості та детальності культурологічної інформації та у використанні професійного лексику.

Висновки. За соматичної ознакою виділяємо три лексико-семантичні групи (ЛСГ), які вербалізують концепт HAIR в англійській мові, а саме: ЛСГ «head hair», ЛСГ «facial hair» і ЛСГ «body hair». Досліджуваний концепт є частиною професійної картини світу медиків-трихологів, перукарів і стилістів. Примітно, що для медиків волосина (*a hair*) не є неподільною, на відміну від наївного носія мови, для якого тонкість волосся підкреслюється в різних фразеологізмах і похідних від лексеми *hair*. Фахівці вважають, що волосина складається з декількох частин, які термінологічно поіменовані в медичних довідниках і наочно представлені за допомогою іконічного знаку – малюнка – для більшої інформативності відповідної енциклопедичної статті. Медичні енциклопедії також класифікують волосся за часом

його появи та розвитку на тілі людини. Так, у новонародженої дитини часто можна спостерігати т. зв. *lanugo* (первинний волосяний покрив). На зміну йому приходить *vellus hair* (пушок), який з віком переходить у *terminal hair*.

Проаналізувавши вибірку професійно маркованих номінацій, можемо виділити такі блоки енциклопедичної інформації: коротке визначення, яке висвітлює ті ж ознаки, що і дефініції тлумачних словників (форма певного виду волосся, носії), історія виникнення зачіски/бороди та її розвиток, актуальність дотепер; типи певного виду зачісок/вусів тощо. Головна відмінність спеціалізованих джерел від загальних тлумачних словників полягає в обсязі й детальності культурологічної інформації.

Перспективним напрямом продовження даної розвідки вважаємо аналіз вербалізації досліджуваного концепту в професійному дискурсі.

Література:

1. Джуматий О.О. Лексико-семантическое поле FACE в современном английском языке и речи : дисс. ... на соискание научной степени кандидата филологических наук : 10.02.04 «Германские языки». Одесса : Одесский национальный университет имени И.И. Мечникова, 2015. 227 с.
2. Овчинникова С.В. Лексико-семантическое поле внешности в соотношении с концептосферой внутреннего мира человека : дисс. ... на соискание научной степени кандидата филологических наук : 10.02.04 «Германские языки». Уфа, 2001. 201 с.
3. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. American Heritage Dictionary of the English Language. Boston : Houghton Mifflin Company, 1976. 1550 p.
5. Medical dictionary. URL: <http://medical-dictionary.thefreedictionary.com>
6. Sherrow V. Encyclopedia of hair: a cultural history. Westport, Conn : Greenwood Press, 2006. 450 p.
7. Hair. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_hairstyles
8. The Hairstyler. URL: <http://www.thehairstyler.com>
9. 1001 Hairstyles. URL: <http://www.1001-hairstyles.com>
10. History of hair. URL: http://thehistoryofthehairworld.com/hair_mythology.html

Микава Н. М. Вербализация концепта HAIR в англоязычных специализированных словарях

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению семантических особенностей вербализации концепта HAIR в англоязычной профессиональной картине мира. Исследуемый англоязычный концепт HAIR является фрагментом концептуальной картины мира, отражается в языковой картине мира, а именно в трех ее фрагментах, вербализованных конститuentами лексико-семантических групп, выделенных по соматическому признаку: *head hair*, *facial hair*, *body hair*. Материалом исследования послужили англоязычные специализированные энциклопедии.

Ключевые слова: концепт, лексико-семантическая группа, энциклопедия, hair.

Mikava N. Verbalization of the concept HAIR in the English specialized dictionaries

Summary. The article is devoted to the consideration of the semantic peculiarities of the verbalization of the concept HAIR in the English-language professional image of the world. The English concept HAIR is a fragment of the conceptual image of the world, which is reflected in the language image of the world, namely in its three fragments, verbalized by the constituents of the lexical-semantic groups, distinguished according to the somatic criterion: *head hair*, *facial hair*, *body hair*. The research has been done on the basis of English specialized encyclopedias.

Key words: concept, lexical semantic group, encyclopedia, hair.